

DOS & DON'TS

Съвети за развиване на „Предприемачески дух” и „Умения за управление на кариерата и прехода от училище към професионалния свят” в образованието по предприемачество

ОБОСНОВКА

„Разгръщане на творчеството и иновациите, включително предприемчивостта, при всички степени на образование и обучение“ е стратегическа цел 4 от Стратегическата рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението („ЕСЕТ 2020 г.“) (2009/С 119/02).

Настоящият документ следва споразумението за европейско сътрудничество относно стратегическите цели, използването на европейски програми, по-специално в областта на ученето през целия живот, разработването и използването на общи референтни средства и подходи, периодично наблюдение и т.н.

Въз основа на това, „Образованието по предприемачество и професионалният свят“ (EE & WoW), мрежа по програма „Коменски“, разработи набор от дескриптори по съответните точки от тези „Съвети“ за ефективно образование по предприемачество.

Тези „Съвети“ обхващат три тематични области: „Предприемачески дух“, „Умения за управление на кариерата и преход към професионалния свят“ и „Политики, стратегии и мрежи“, и са публикувани в два отделни документа.

Настоящият документ съдържа съвети за използването на „Политики, стратегии и мрежи“ и е разработен от работна група на Мрежата “EE & WoW” с партньори от Австрия, България, Дания, Гърция, Италия, Испания, Швеция, Нидерландия, Турция.

Той е инструмент, предназначен за ползване от политици и от работещите в сферата на образованието, за бърза самооценка на собствената област на отговорности във връзка с образованието по предприемачество (ОП) и кариерното образование (КО) с фокус върху нуждите и изискванията на професионалния свят.

До каква степен точките са изпълнени може да се оцени по следната скала:

- 1 никак
- 2 взети предвид, но все още неразработени
- 3 в процес на разработване
- 4 изпълнени до определена степен
- 5 изпълнени

Този документ е разделен на 12 категории и предлага холистичен поглед към всички въпроси, свързани с ПО/КО.

Препоръчително е настоящият документ да се използва гъвкаво, съобразно обстоятелствата и личните нужди. Документът разглежда всички 12 категории, като предлага 68 съвета какво да се прави: и 35 съвета какво да не се прави, както и няколко категории от особен интерес, които да се използват на национално, регионално или местно равнище в училищата или в други образователни институции.

DOS & DON'TS

Съвети за развиване на „Предприемачески дух“ и „Умения за управление на кариерата и прехода от училище към професионалния свят“ в образованието по предприемачество

КАТЕГОРИЯ 1: ЦЕЛИ

Националната цел и задача на образованието по предприемачество (ОП) и кариерното образование (КО) произтичат от 4-тия приоритет на Стратегията за образование и обучение 2020 г. на Европейския съюз и от 7-та компетентност „инициативност и предприемчивост“ на Европейската референтна рамка. ОП/КО се фокусира върху развиването на умения и компетентности, които са необходими да подготвят учениците за бързо променящия се, изпълнен с предизвикателства и глобализиращ се свят, включително и професионалния свят. Образованието по предприемачество е холистичен подход, който включва дейности както в, така и извън училище, и обхваща дейности в тесен и широк смисъл – от личните и социални компетентности и уменията за управление на кариерата (УКО) до способността за създаване на собствена компания и усъвършенстването на предприемаческите умения и нагласи. В следния текст ОП означава винаги ОП/КО/УКО от холистична гледна точка.

Степен на изпълнение:

- 1 никак
- 2 взети предвид, но все още неразработени
- 3 в процес на разработване
- 4 изпълнени до определена степен
- 5 изпълнени

1. ОП е интегрирано в редовния учебен план.
2. Дейностите на ОП са част от учебния план на училищата.
3. На ОП се гледа като процес на учене през целия живот.
4. Дейностите на ОП са интердисциплинарни.
5. Дейностите на ОП се извършват в сътрудничество с външни партньори (компани, банки, НПО и т.н.).
6. ОП се основава върху ученето: фокусът е върху „учене чрез правене“, практически насочени дейности.
7. Дейностите на ОП са хоризонтални въпроси: това е основен подход към всички дейности в училищната система: учене, преподаване, управление, справяне с предизвикателствата, решаване на проблеми.
8. ОП обхваща всички нива, като се започне от най-ранните етапи на образованието до висшето образование и следгимназиалното образование и обучение.

1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5

1. Да не се гледа на ОП като на изолиран въпрос.
2. Да не се преподава предприемачеството само теоретично.

КАТЕГОРИЯ 2: ЦЕЛЕВИ ГРУПИ

Основните целеви групи на всички дейности на ОП са младите хора, учениците в и извън училище и формалното образование. Непреките целеви групи са например учители, родители, кариерни консултанти, директори, младежки възпитатели, обучители и съветници по професионално ориентиране и т.н., както и всички заинтересовани страни и създателите на политики.

Степен на изпълнение:

- 1 никак
- 2 взети предвид, но все още неразработени
- 3 в процес на разработване
- 4 изпълнени до определена степен
- 5 изпълнени

1. Учебната пътека е съобразена с конкретните целеви групи и среда – например за селото и града – и индивидуалните нужди.
- 2.
3. Дейностите на ОП – също в смисъла на умения за управление на кариерата (УУК) – пряко са адресирани към младите хора и учащите на всички степени на образованието като се започне с предучилищно, начално, основно и средно, висше и следгимназиално образование и обучение.
4. Учители, училищно ръководство, директори разбират важноста на ОП и подкрепят дейностите.
- 5.
6. Дейностите на ОП са насочени към заинтересованите страни: от учащите до политиците за повишаване на осведомеността относно образованието по предприемачество.
7. Дейностите на ОП са непряко насочени към: родители, предприятия, компании, търговки камари, политици – т.е. повече или по-малко, всички заинтересовани страни в училищното образование.

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1. Да не се преподава ОП/КО от перспективата на един „универсален модел“.
2. Да не се поставя фокус върху една-единствена група заинтересовани страни.

КАТЕГОРИЯ 3: КОМПЕТЕНТНОСТИ

ОП насърчава развиването на познания, умения и нагласи, които помагат на хората да вземат решения и им дават възможност да предприемат действия съобразно своите дарби и стремежи. Способностите и компетентностите, които ще бъдат развивани и усъвършенствани, са свързани с ключова компетентност 7 и са представени както следва:

Да създават нови идеи	Да общуват
Да превръщат идеите в действия	Да дават инструкции
Да планират	Да оценяват
Да идентифицират и се възползват от възможности	Да документират
Да организират дейности	Да преговарят
Да поемат отговорност за дадена дейност	Да представят
Да се посветят на някаква дейност	Да продават
Да полагат усилия за постигането на целите за дадена дейност	Да решават проблеми
Да работят в група	Използване на социалните мрежи
Да са уверени в себе си и в своята работа	Управление на риска
Да ръководят	Дигитална компетентност
Да делегират	Учене как да се учи
Да анализират	

Степен на изпълнение:

- 1 никак
- 2 взети предвид, но все още неразработени
- 3 в процес на разработване
- 4 изпълнени до определена степен
- 5 изпълнени

1. На ОП в училище се гледа като на образователна нагласа, която може и трябва да изглежда различно на различните работни места.
2. На предприемачеството се гледа като компетентност за разчупване на модели и намиране на нови начини.
3. ОП се стреми да подобри предприемаческия дух чрез развитие и стимулиране на общи умения по предмети като поемане на инициатива, отговорност и превръщане на идеите в действия.
4. ОП се стреми за подобри предприемаческия дух чрез развиване на любознателност, креативност и увереност в собствените сили.
5. ОП се стреми да подобри предприемаческия дух чрез развиване на умения за междуличностно общуване, сътрудничество, работа и учене с другите.
6. ОП включва сътрудничество със света извън училище, връзка и взаимодействие с професионалния свят – то е свързано с поставянето на задачи от реалния свят на учениците.

1. Не използвайте в ОП само традиционни методи на обучение.
2. Не организирате дейностите на ОП само в училище.
3. Не прекъсвайте и не наказвайте, когато някой допусне грешка.
4. Не мислете и/или не казвайте, че нещо е невъзможно.

КАТЕГОРИЯ 4: СЪДЪРЖАНИЕ И МЕТОДИ

Съдържанието на ОП е интердисциплинарно по принцип и включва експериментално учене и индивидуално обучение. Учителите работят като фасилитатори на учебния процес, централно място имат младите хора и учениците.

ОП обхваща всички програми, дейности, които насърчават развиването на ключова компетентност 7. Ето защо то е един отворен подход към съдържанието, което се преподава и усвоява в рамките на дейностите на ОП.

Обучението и преподаването в ОП трябва да има фокус върху „ученето чрез правене“, практически дейности, всяка дейност, която поражда и стимулира личната ефективност и инициативност. Програмите трябва да бъдат разработвани и непрекъснато адаптирани като се взема предвид специфичната социална, икономическа, техническа и дори географска среда.

Училището трябва да използва оценяване за обучение. Оценяването за обучение е процесът на търсене и интерпретиране на доказателства за използването от обучаемите и техните учители да решават къде се намират обучаемите, къде трябва да отида и как са постигнали определени цели. Това означава, че учениците получават постоянна обратна връзка и са активизирани, тъй като трябва постоянно да следват своя собствен процес на обучение.

Преподаването трябва да надгражда върху собствените възможности на учениците за работа в мрежа със заобикалящите ги организации.

Степен на изпълнение:

- 1 никак
- 2 взети предвид, но все още неразработени
- 3 в процес на разработване
- 4 изпълнени до определена степен
- 5 изпълнени

1. Дейностите на ОП обхващат всички програми и проекти, които развиват някоя от конкретните компетентности, съдържащи се в ключова компетентност 7.
2. Дейностите на ОП са адаптирани съобразно нуждите и изискванията на целевите групи, към които са насочени.
3. Конкретните индикатори да оценка на резултатите от обучението в ОП се идентифицират и използват на по-широко ниво.
4. Дейностите на ОП имат за цел да стимулират и да подсилват личната ефективност и инициативност.
5. Дейностите на ОП са разработени и постоянно се адаптират съобразно конкретната социална, икономическа, техническа и географска среда.
6. Дейностите на ОП включват система за оценяване, чрез която се измерва представянето на обучаемите в дейностите на ОП.
7. Дейностите на ОП дават възможност на участващите обучаеми да се виждат като ръководещи образователния процес, започнат с тях.
8. Преподаването и обучението в рамките на дейностите на ОП включва собствените мрежи на участващите обучаеми със заобикалящите ги организации.
9. Преподаването на предприемачество насърчава креативността и уменията за работа в мрежа на учениците, и надгражда платформите на социалните мрежи, които са важни за младите хора днес.

1. Да не се поставя фокус единствено върху това „как да се започне бизнес“.
2. Да не се изключва използването на алтернативни подходи или методи, които все още са непознати, за разширяване на предприемаческите компетентности.
3. Да не се гледа на дейностите на ОП само като процес на преподаване на знания.

КАТЕГОРИЯ 5: ОРГАНИЗАЦИОНЕН ПОДХОД

Организационният подход се състои от 3 подкатегории:

1. Учебна среда
2. Планиране на графици
3. Училищно ръководство и организация

Учебна среда:

Организиране на учебната среда във вашето училище по гъвкав и адаптивен начин:

- Гъвкава: на закрито или открито, в салона или в класната стая и т.н.
- Адаптивна: използване на най-подходящата учебна стая за планираната дейност на ОП
- Реална и виртуална: блоговете, стаите за разговор, Фейсбук групите са среда за обучение както и традиционната класна стая, която също е добро място за учене.

График:

- Гъвкав и адаптивен: адаптиране на графика за нови възможности, нужди и предизвикателства. Графикът не трябва да обхваща цялата учебна година или един срок, но отговарящите за него могат да реагират в нови ситуации.

Училищно ръководство:

- За успеха на обучението по предприемачество е необходима визия за това какви се смята, че трябва да бъдат ключовите компетентности на бъдещето. Тази визия трябва да бъде закрепена в организацията и подкрепена със стратегически план, който обяснява защо това е важно и какви трябва да се направи. Този план има нужда от непрекъснато ревизиране и е съществена част от процеса на развитие.
- Ключов фактор в работата с предприемачеството в образованието е ролята на лидера и начина на ръководене на организацията чрез примера. Лидерът трябва да поема отговорност за визията, като изследва и преформулира някои от ключовите въпроси за това как именно се осъществява ученето и как то най-добре да отговори на предизвикателствата и възможностите като дигитализирането на обществото.
- ОП и КО са обща задача.
- Основният изпълнител е училището в най-широк смисъл – ръководство, учители и кариерни консултанти и т.н.
- Представители на професионалния свят, институциите също са ангажирани с оглед обогатяването на учебния процес със своята експертиза.

Степен на изпълнение:

- 1 никак
- 2 взети предвид, но все още неразработени
- 3 в процес на разработване
- 4 изпълнени до определена степен
- 5 изпълнени

1. Системата на преподаване в училището е структурирана и организирана по начин, който насърчава и подпомага развиването на вътрешнофирмен предприемачески дух и предприемчивост.
2. Училището си сътрудничи с представители от професионалния свят – например организации на работодатели и професионални съюзи.
3. Всички учители се включват и сътрудничат.
4. Дейностите са включени в учебния план.
5. ОП да се провежда в гъвкава и адаптивна учебна среда съобразно нуждите на дейността.
6. ОП се предоставя от учители/персонал/консултанти, подходящо обучени да използват експериментални дидактични методологии.
7. Включени са външни експерти: голям брой външни експерти гарантира повече стимули.
8. Външните експерти, лектори и др., са напълно наясно с главната цел, която трябва да се постигне чрез дейностите – придобиване на умения и знания, свързани с ключова компетентност 7.

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

9. Учебните посещения на компании, бюра по труда, търговски организации, банки, пощенски служби, държавни служби и т.н., са част от допълващите дейности на ОП.
10. Да има пълна организационна подкрепа от всички членове на персонала за постигане на целите на ОП.
1. Не дръжте учениците само в училище, тъй като посещенията извън училище силно затвърждават наученото.
2. Не гледайте на ОП само като работа на един учител.

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

КАТЕГОРИЯ 6: УПРАВЛЕНИЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ НА ОП

Всяка дейност на ОП прилага практически холистично разработена програма/проект за насърчаване на компетентностите на образованието по предприемачество, кариерното образование и придобиването на умения да управление на кариерата сред определените целеви групи.

Експертните групи, които разработват дейности на ОП, трябва да включват представители на:

- Държавни органи (Министерство на образованието, Министерство на труда и т.н.)
- Училища (училищни ръководства и активни учители)
- Професионалния свят (работодатели, професионални съюзи)
- Предоставящи програми и инициативи за ОП и КО – НПО, социални партньори и т.н.

Качествен аспект на разработените дейности е, че те се признават, подкрепят и насърчават от образователните власти – държавни, регионални и местни – като ефективни инструменти за развитието на образованието по предприемачество, кариерното образование и уменията за управление на кариерата сред целевите групи. Преките двигатели и изпълнители на дейностите са учителите и кариерните консултанти, подкрепяни от представители от професионалния свят и изцяло подкрепяни от училищното ръководство при изпълнението на дейностите. Процесът на управление на дейностите на ОП е разделен в 6 подкатегории:

Разработване, стартиране, подобряване, променяне на текуща дейност, осигуряване на качество и развитие, ефекти, резултати и доказателства.

6.1. Разработване на дейността

Степен на изпълнение:

- 1 никак
- 2 взети предвид, но все още неразработени
- 3 в процес на разработване
- 4 изпълнени до определена степен
- 5 изпълнени

1. Формират се експертни групи като гореспоменатите.
2. Експертните групи определят план за обучение на изпълнителите – намерение, цел, време, очаквани резултати, осигуряване на качеството и система за развитие на качеството за мониторинг на дейностите на ОП.
3. Идентифицира се целевата група на дейността.
4. Вземат се предвид и се използват международните ресурси, интересни практики и модели, ако са приложими.
5. Методологията на дейността се основава на доказани резултати.
6. Методологията на дейността се основава на подхода „учене чрез правене“.
7. Дейността е насочена към кариерно, професионално и личностно развитие на целевата група.
8. Разработват се и се изготвят материали за дейността.
9. Дейността се промоцира в училищната система.

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1. Да не се преписват директно съществуващи практики/модели за ОП и КО, без да се прави оценка дали те действително са приложими към въпросната ситуация.
2. Да не се разработва дейност без ясна визия за целите и задачите.
3. Да не се използват мъгляви и неясни стратегически формулировки.

6.2. Стартиране на дейността

Степен на изпълнение:

- 1 никак
- 2 взети предвид, но все още неразработени
- 3 в процес на разработване
- 4 изпълнени до определена степен
- 5 изпълнени

1. Внимателно да се подберат пилотни училища, за да се увеличат шансовете за успех на дейността и възможностите за мултиплицирането ѝ след това.
2. Основната цел на дейността, целите и очакваните резултати да са ясно обяснени на училищното ръководство и движещите сили/факторите/изпълнителите като например учителите/консултантите.
3. Учителите и консултантите по кариерно ориентирани са обучени да извършват обучение на обучители.
4. Дейността се извършва на възможно най-рано по отношение възрастта на групата или образователния етап.
5. Изпълнителите на дейността получават методологическа подкрепа в пилотната фаза след обучението.
6. Всички необходими образователни материали за дейността са навреме разпределени сред училищата.
7. Регионалните структури на Министерството на образованието/местните власти и др., служат като информационен канал и мрежа за подкрепа на дейността.

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1. Не започвайте дейност преди да осигурите разбирането, мотивацията и подкрепата на училищното ръководство и на изпълнителите.
2. Не започвайте преди да оцените реалния капацитет за изпълнение по отношение на човешките ресурси, време, финансиране.
3. За дейността да не се правят кампании за „масовия пазар“; вместо това да се започне с няколко училища и да се мултиплицира успешния модел след това, а не да се започне навсякъде и да се изгуби фокусът и контролът.

6.3. Подобряване на вече започнала дейност

Степен на изпълнение:

- 1 никак
- 2 взети предвид, но все още неразработени
- 3 в процес на разработване
- 4 изпълнени до определена степен
- 5 изпълнени

1. Обучението на изпълнителите на дейността е организирано като продължаващ и систематичен процес.
2. Предоставят се редовно обучения за подобряване на дейността въз основа на резултатите от мониторинга на дейността.
3. Повече заинтересовани страни са включени в дейността – например родители, които също са част от професионалния свят.
4. Местни, регионални и национални събития се използват да насърчаване на разпространението, мултиплициране и увеличаване на мащаба на дейността.

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

- Идентифицират се нови училища и региони за тестване на дейността.
- Има обратна връзка от учениците като основни бенефициенти на дейността.
- Характерна черта на дейността е 360-градусовата обратна връзка.

1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5

- Не се използват като пилотни училища такива, които не са активни и не желаят това.
- Не се пренебрегва процеса на мониториране.
- Не се допускат промени, които изместват фокуса на дейността.

6.4. Промяна на текуща дейност

Степен на изпълнение:

- 1 никак
- 2 взети предвид, но все още неразработени
- 3 в процес на разработване
- 4 изпълнени до определена степен
- 5 изпълнени

- Осигурете си пълното разбиране защо дейността има нужда от промяна.
- Координиране за увеличаване на мащаба.

1	2	3	4	5
1	2	3	4	5

- Да не се правят необосновани, безпричинни или чести промени в текуща дейност.

6.5. Осигуряване и развиване на качеството

Степен на изпълнение:

- 1 никак
- 2 взети предвид, но все още неразработени
- 3 в процес на разработване
- 4 изпълнени до определена степен
- 5 изпълнени

- Процесът се мониторира редовно.
- Организирано посещение в класната стая.
- Учениците оценяват компетентностите, които са придобили и развили.
- Отговорната експертна група оценява резултатите от дейността и развитите компетентности.
- Експертните групи продължават работа в сътрудничество.

1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5

- Да не губи фокусът и контролът върху дейността поради желанието да се приложат твърде много интересни практики.
- Да не увеличава мащабът на дейността прекалено бързо или прекалено много.

6.6. Ефекти, резултати и доказателства за тях

Степен на изпълнение:

- 1 никак
- 2 взети предвид, но все още неразработени
- 3 в процес на разработване
- 4 изпълнени до определена степен
- 5 изпълнени

1. Изборът на кариера въз основа на компетентностите, свързани с образованието по предприемачество и кариерното образование, е подобрен.
2. Финансовата грамотност и финансовото поведение са подобрили – например учениците са по-отговорни към печеленето, харченето и спестяването на пари.
3. Намалява се броят на отпадащите ученици и напускащите преждевременно училище.
4. Увеличава се броят на стажовете.
5. Намалява се равнището на младежка безработица на местно, регионално и европейско равнище.
6. Включват се повече доброволци и заинтересовани страни.
7. Дейностите за предприемачество и лична инициатива стават повече.
8. Привличат се повече ученици в дейностите на ОП.
9. След като веднъж са участвали в дейност на ОП, учениците са ентузиазирани да участват и в други такива.

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1. Да не се пропуска оценяването на ефектите, резултатите от дейностите въз основа на доказателства.

КАТЕГОРИЯ 7: ЛИЦА, КОИТО СА АНГАЖИРАНИ С ДЕЙНОСТТА В УЧИЛИЩЕТО

ОП трябва да включва активното участие от всички членове на персонала на училищата, включително директори, учители и съветници, активното участие на родителите както и на външни партньори като кариерни консултанти, представители на бизнеса и професионалните организации.

Степен на изпълнение:

- 1 никак
- 2 взети предвид, но все още неразработени
- 3 в процес на разработване
- 4 изпълнени до определена степен
- 5 изпълнени

1. ОП се организира като споделена отговорност и включва активното участие на партньори на местно, регионално и национално равнище.
2. Има активно участие на цялата училищна общност – директори, учители, ученици, родители.
3. Има активно участие на външните консултанти и заинтересованите страни – например местните институции, бюрата по труда, представители на бизнеса, представители на професионалните съюзи, асоциации и компании в местната среда, където се осъществява ОП.
4. Училищното ръководство управлява организацията в дух на предприемчивост.

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1. Да не се оставя отговорността за организацията и изпълнението на дейностите на ОП само на отделни ентусиазирани лица или организации.
2. Да не се включват само някои от учениците в работата по ОП.
3. Да не се допуска учителите и/или учениците да избират дали желаят да работят по ОП.

КАТЕГОРИЯ 8: ПАРТНЬОРСТВА, МРЕЖИ И ЛИЦА, ОТ КОИТО СЕ НУЖДАЕТЕ ДОПЪЛНИТЕЛНО, ЗА ИЗВЪРШВАНЕ НА ДЕЙНОСТТА

ОП трябва да включва активното участие на всички заинтересовани страни в областта на образованието и пазара на труда.

ОП трябва да се осъществява в сътрудничество между училища, бизнеса, държавата, бюрата по труда, Джунитър Ачийвмънт.

ОП трябва да се осъществява по непрекъсната образователна пътека от предучилищното, началното и средното образование, професионалните училища, висшето професионално образование, университетите и продължаващото образование и обучение.

ОП/КО е обща отговорност на училищното ръководство, учителите и съветниците в училищата.

Степен на изпълнение:

- 1 никак
- 2 взети предвид, но все още неразработени
- 3 в процес на разработване
- 4 изпълнени до определена степен
- 5 изпълнени

1. Училището си сътрудничи с представители на бизнеса.
2. Училището си сътрудничи с представители на държавните органи.
3. Училището си сътрудничи с представители на бюрата по труда.
4. Училището си сътрудничи с представители на бизнеса.
5. Училището е част от мрежа на основни училища.
6. Училището е част от мрежа на средни училища.
7. Училището е част от мрежа на професионални училища.
8. Училището е част от мрежа на висши професионални училища.
9. Училището е част от университетска мрежа.
10. Училището е част от обща мрежа на основни/средни/професионални/висши професионални училища.
11. ОП е приоритет за ръководството на училището.
12. Училищното ръководство помага на учителите и другия персонал в училището да изпълняват ОП.
13. Редовно се провеждат срещи със заинтересованите страни за развиване и оценка на дейностите на ОП.
14. Всички видове институции са свързани с ОП на местно, регионално и национално равнище: общини, търговски камари, бизнес асоциации, местни, регионални и национални власти.
15. Родителите са включени в дейностите на ОП.

1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5

1. Не оставяйте членове на персонала да работят в областта на ОП без училищното ръководство да е ангажирано с това.
2. Не осъществявайте ОП без включването на професионалния свят.

КАТЕГОРИЯ 9: ВЪНШНИ ДОСТАВЧИЦИ НА ОБРАЗОВАТЕЛНИ УСЛУГИ/ПАРТНЬОРИ, КОИТО СА АНГАЖИРАНИ С ДЕЙНОСТТА

При изпълнението на всички програми и проекти за ОП, силно се препоръчва сътрудничество с организации извън училищата, които са пряко свързани с професионалния свят като доставчиците на образователни услуги, НПО, частния бизнес, обществени организации, свързани с бизнеса и т.н. Това сътрудничество може да включва посещения на предприятия, разговори с предприемачи, спонсорство, обучение и т.н.

Степен на изпълнение:

- 1 никак
- 2 взети предвид, но все още неразработени
- 3 в процес на разработване
- 4 изпълнени до определена степен
- 5 изпълнени

1. Училището си сътрудничи активно в рамките на ОП с организации като доставчици на образователни услуги, НПО, частни компании, асоциации на предприемачи, други обществени или частни организации.
2. Външните консултанти и експерти участват активно – ръководители на компании и НПО и представители на професионалните съюзи и др.
3. Експертите са различни според сектора, вида на задачите, поля и местоположението на тяхната дейност и мястото на обучение, културната среда и професионалния опит, за да се гарантират повече стимули.
4. Има на разположение експерти, които да приемат учениците в своята компания/офис на посещение и/или практика.
5. Експертите участват в планирането и разработването на дейността или проекта за ОП.
6. Експертите активно си сътрудничат и общуват с учителите и училищното ръководство.
7. Експертите общуват с учениците с адекватен език и поведение.

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1 2 3 4 5

1. Да не се оставя отговорността за разработването и изпълнението на дейностите на ОП само на експертите.
2. Да няма фокус единствено върху експертите от бизнеса.
3. Да не се пропуска сътрудничеството между учители, експерти и други заинтересовани страни.

КАТЕГОРИЯ 10: ИЗМЕРЕНИЯ

ОП е продължителен процес и не трябва да се ограничава до училищното образование, а обхваща целия живот и има многостранен обхват – местен, регионален, национален, европейски...

Степен на изпълнение:

- 1 никак
- 2 взети предвид, но все още неразработени
- 3 в процес на разработване
- 4 изпълнени до определена степен
- 5 изпълнени

1. ОП е организирано и се провежда въз основа на холистичния подход.
2. ОП взема под внимание европейската перспектива и националните, регионалните и местните нужди.
3. ОП се вмества в специфичния социално-икономически профил на страната.

1. Да не се забравя да се съчетава фокусът върху индивидуалното развитие с местните, регионалните, националните и европейските подходи към ОП.
2. Да не се прилага фрагментарен подход към ОП.

КАТЕГОРИЯ 11: ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ

Поради непрекъснато променящия се професионален свят, „животът на гражданите все повече се характеризира от множество преходи“ (Резолюция на Съвета, 2008/С 319/02). По този начин придобиването на умения и компетентности, свързани с предприемачеството и управлението на кариерата, трябва да се разглежда като дългосрочна задача за всички. По тази причина ОП и КО трябва да бъдат неразделна част от учебния план – от задължителното училищно образование до университета и следгимназиалното образование и обучение.

Продължителността на специфичните дейности на ОП например зависи от следните параметри на една дейност на ОП: цели, съдържание, нива на съдържание, времеви бюджет на целевите групи – училища, учители и ученици – и техните графици и учебни планове.

Следните въпроси трябва да бъдат взети предвид: колко и какви цели и задачи трябва да бъдат постигнати с една дейност на ОП/КО? Коя и каква част от съдържанието трябва да бъде преподавана и упражнявана? На какво ниво дейностите на ОП са упражнявани и усвоявани? Има ли достатъчно знания?

Колкото повече цели трябва да бъдат постигнати, толкова повече съдържание трябва да бъде преподавано и усвоявано и колкото по-задълбочено е нивото на преподаване и усвояване, толкова повече време ще отнеме изпълнението на дейността на ОП в училищата.

Въз основа на съдържанието и целите, нивото на дейността на ОП може да отнеме от един учебен ден до една учебна година, като се има предвид поставената рамка за дейностите на ОП в училищните разписания и учебни планове.

Степен на изпълнение:

- 1 никак
- 2 взети предвид, но все още неразработени
- 3 в процес на разработване
- 4 изпълнени до определена степен
- 5 изпълнени

1. ОП се счита за процес, който продължава през целия живот.
2. ОП е неразделна част от учебния план в задължителното и средното образование.
3. ОП е неразделна част от учебните планове в програмите за младежко образование.
4. ОП е неразделна част от учебните планове на висшето и следгимназиалното образование.
5. На граждани от всички възрасти се предоставя възможност да придобият умения и компетентности, свързани с предприемачеството и кариерата.
6. Всяка една дейност на ОП/КО има определена цел.
7. Всяка една дейност на ОП/КО включва определено съдържание, което трябва да бъде преподавано и съответно да предоставя обучение на учениците.
8. Всяка една дейност на ОП/КО предоставя на участниците определено ниво на знания и умения.
9. Всяка една дейност на ОП/КО е разработена съобразно с профила и нуждите на обучаемите от целевата група.

1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5

1. Не считайте придобиването на умения и компетентности, свързани с образованието по предприемачество, кариерното образование и уменията за управление на кариерата, за еднократно събитие в живота.

КАТЕГОРИЯ 12: РЕСУРСИ, ФИНАНСИРАНЕ

Всяка дейност на ОП трябва да бъде подкрепена с достатъчно човешки и финансови ресурси. Отговорност на заинтересованите страни на всички нива – от училищно до държавно – е да предоставят необходимите ресурси за да бъдат изпълнени качествени програми за ОП.

Ресурсите трябва да са налични в редовните училищни бюджети, допълнителни средства от отговорните образователни власти на местно, регионално, национално равнище, от партньорите извън училище, чрез активната работа и персонал, както и чрез спонсорство или използването на европейските образователни и предприемачески програми.

За дългосрочна устойчива стабилност на ОП може да спомогне финансовият и ресурсен принос на всички ангажирани заинтересовани страни, като по този начин се минимизира рискът от прекъсване на дейностите на ОП, ако един от източниците не работи добре.

Степен на изпълнение:

- 1 никак
- 2 взети предвид, но все още неразработени
- 3 в процес на разработване
- 4 изпълнени до определена степен
- 5 изпълнени

1. Дейностите на ОП са подкрепени с ресурси – човешки – персонал, финансови – от редовните учебни програми и бюджет.
2. Ресурсите се осигуряват чрез партньорство между бизнес организацията и училището за изпълнението на дейностите на ОП.
3. Има допълнителни ресурси от местните, регионалните и националните образователни власти за дейности на ОП.
4. Националните и европейските програми се използват за съфинансиране на дейностите на ОП.
5. Съществуват споразумения и договори с или финансов принос, спонсорство и т.н. от частни компании, организации за дейностите на ОП.
6. Съществува ангажираност по принцип от страна на съответните заинтересовани страни относно продължаващата дългосрочна подкрепа за дейностите на ОП.
7. Доброто съчетание на ресурси от различни източници гарантира продължителна и стабилна финансова основа за дейностите на ОП.

1. Да не се поставя фокус само върху един тип финансов ресурс за дейностите на ОП.
2. Да не се забравя да се търси ангажираност и споделена отговорност в рамките на партньорствата за личния и финансовия принос към дейностите на ОП.
3. Да не се разчита изключително върху подкрепата от публични източници като финансиране от национални или регионални власти.

© „Образованието по предприемачество и професионалният свят”, Мрежа „Коменски”

Партньори:

Styrian Association for Education and Economics, Austria (Co-ordinator)

Junior Achievement Bulgaria, Bulgaria

Lisbeth Højdal, Denmark

ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ - Ellinogermaniki Agogi, Greece

Eurocultura, Italy

Municipality of 's-Hertogenbosch, The Netherlands

The Fundación Red Andalucía Emprende, Spain

Escuela de Alta Dirección y Administración, Spain

Göteborg Region Association of Local Authorities, Sweden

Istanbul Commerce University, Turkey

<http://www.ee-wow.net>

Editors: Peter Härtel / Michaela Marterer STVG, Austria

Graphic design and Layout: SL Multimedia GmbH, Studio Lannach, Austria

Printed May 2013

Lifelong
Learning
Programme

С подкрепата на Програма „Учене през
целия живот” на Европейския съюз
510354-LLP-1-2010-1-AT-COMENIUS-CNW

Този проект е финансиран с подкрепата на Европейската комисия. Настоящата публикация отразява единствено възгледите на автора и Комисията не носи отговорност за начина, по който може да бъде използвана съдържащата се информация.

Нашата визия е да подпомагаме младежите в Европа да се справят с живота си в професионалния свят чрез образование по предприемачество.

Младежта на Европа е бъдещето на Европа.

Подкрепата за младите хора при прехода от училище към професионалния свят има образователни, социални и човешки измерения. Стратегическата цел 4 в „Образование и обучение 2020“ на Европейския съюз включва предприемачеството. То е също една от ключовите компетентности в Европейската референтна рамка.

Партньорската мрежа „Образованието по предприемачество и професионалният свят“ (EE & WOW) съчетава предприемаческия дух, уменията за управление на кариерата и прехода към професионалния свят през перспективата на образованието, заетостта и социалните дейности. Продуктите от дейността на мрежата са ясно фокусирани препоръки – „Съвети какво да се прави и какво да не се прави“ в образованието по предприемачество като отправен инструмент за самооценка.

Препоръките са адресирани към работещите в училищата и образователните и други институции, както и към заинтересованите страни, създателите на политики, властите на местно, регионално, национално и европейско равнище.

Използването на този инструмент спомага за подобряване на педагогическата работа в подкрепа на младежите, за да развият своите предприемачески компетентности за успешен преход от училище към професионалния живот.

